

ЧКА

51511/2

06. VII.
ДРІБНА БІБЛІОТЕКА.

VI.

МИТРО ІВАНОВИЧ ПІСАРЕВ.

П Ч О Л И.

З російського переклад

Василь Польанський.

Ціна 10 кр.

ЛЬВІВ, 1879.

З друкарні Товариства імени Шевченка,
під загляд. К. Беднарського.

304

24 841.71.09 "18

24

910 ф

ЛВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ II- 34 497

ф / 70 / 17-340 / 6/81

Передне слово.

В новішій літературі російській нема може прояви важнішої і відраднішої, як група критиків, котрі, починаючи від сорокових років Бјелінським ідуть оден за одним, добираючись чим раз то глибше до сути життя і суспільних питань. Уже в Бјелінського, геніального батька новішої критики і літератури, побіч застарілих естетичних замашок бачимо в зароді всі ті чисто реалістичні погляди, котрі так ясно і глибоко розробили його наслідники. Пісьля Бјелінського по короткій перерві виступає Добролюбов, котрий, відкинувши на бік всяку естетику стає на ґрунті чисто суспільнім, говорить не о творах беллетристичних в приложеннї до законів естетики, але говорить при спосібности беллетристичних творів о зявишчах дієсного життя і о причинах викликаючих такі зявишча. Добролюбов став головою нової критики — суспільної. Тоїу самоїу дорогоїу пішли його товариші і непосредні продовжатели, Чернишевський і Пісарев. Вони довели засади Бјелінського і Добролюбова до найкрайніших консеквенцій, а при тїм звернули увагу на потребу вже чисто наукої роботи, на потребу ознайомленнє з європеїськоїу наукоїу ширших кружків російської публіки, на потребу популяризації. Ось вони

*

ї принялись за роботу. Чернишевський, як звісно, опрацьовував економію суспільну, тоту безмірно важну в наших часах науку, — а Пісарев звернувся до наук природничих та історії. Огромній талант, ясність і живість представлень та горьаче чуття, горьаче бажання правди і розумного мислення у людях, котрим дише кождий рядок його писем, робят їх назавсїгди цінними і пожиточними для читателя. Хотючи в „Дрібній бібліотеці“ познакомити нашу громаду з деякими важнішими працями російських критиків, ми вибрали на першій раз зоологічну розвідку „Пчолы“, котру мож уважати взірцем подібної праці і в котрій автор зумів найзвичайніші факти наукові представити так цікаво і так наглядно, шчо нам здається, немов самі не тільки видимо але і переживаємо все то, шчо діється в дивній пчольачій „державі“.

I. Ф.

Пчолн.*)

Історики, газетярі і політики говорили, говорять, і ще довго говоритимут багато нісенітниць; всі їх теорії будут розприскуватись мов мильні бульки, поки вони не станут на твердій ґрунт фактів. Не оден учений почне поважно упевнювати вас, що дібрався в своїх вислідях до основних законів чоловічого розвитку, до ядра всесвітньої історії; а спитаєте того велита учености, чи знає він що про устрій людського організму, спитаєте про що небудь найголовнішого с фізіології або з анатомії, а він лиш очі витріщит та рад не рад скаже: не знају. Всі його виводи оперті на паперових доказах; він не знає ні живого чоловіка, ні живих людей; він не знає ні тих перемін, які відбуваються у кожного осібника, ні відносин між живими людьми; він лиш бачит крізь свої ослаблі очі ту частину життя, котра прилипла до пергаминові катки, присипаної старосьвіцьким порохом. С тої частини він думає витворити живих людей, виробити собі поньатє о чоловіці, пізнати закони його розвитку. З мізерних уривків він силуєсь означити те, чого не

*) З росеїського: „Сочиненія Д. И. Писарева. Часть девятая. Изданіе Ф. Павленкова. С-Петербургъ. 1868.“ Стор. 1—23.

знає і не хоче пізнати з усеї різnorodности і повноти життя; він надармо хоче видумати з власної голови те, до чого тре бачно придивлятись, чого тре доходити. Звідти то виходять ті помилки, доктрини, політичні переконання, чудацькі теорії, котрим хибуює лиш дрібниці — знання і здорового розуму. Щоб розуміти яку подію, тре знати її діячів; щоб об'яснити собі історичний розвиток людськості, тре знати ті сили, які ділають в ній самій і кругом неї. Нехай панове книжники, котрих така сила у всякій громаді починаючій мислити, погланут довкола себе, та скажуть по щирости, що вони знають? Який справді існуючий проїав природи знаній їм доневно і ясно? — Тоді вони будуть мусіли сказати, що знають найбільше хіба те, що думали інші книжники перед ними; над працями тих давніших книжників вони сьліпають дни і ночи, об'яснюють їх і розбирають, не добираючись до самого життя; їх власні слова і поняття заступають їм усі існуючі проїави. Ті книжники, то сьогочасна відміна середновікових монахів; вони пильні, старанні але при тім не мають і мізинного поняття о життї, ні одної живої ідеї в голові, ні одного енергичного руху в мізгу. Саме просте і ясне слово життя вони перемінили в якусь реторичну фігуру без тіла и крови; вони по свому розуміють „життє ідеї“, „життє сусільности“, „життє людськості“, словом, усьаке можливе бог вість яке теоретичне життє, а тільки не дієсне, правдиве життє одного, живого чоловіка; о життї звірів їм ніколи ї подумати; се така дрібниця, що вони ї не гланут на ньу ніколи, вони, праводавці людськості, що носять у своїх черепах розгадку різних всесвітних питань. Но ми, богу дякувати, не книжники, у нас нема до того ні вдачі ні охоти; каємсья чистим серцем, що така вже в нас слабість — заніматисья

дієним, правдивим життєм, хоть би і в најдрібніших його пројавах, і шчо нас ніяк не займають воздушні замки книжницької премудрости, хоть би і пристроєні в најшумніші фрази. Томуто ј задумали ми поговорити с читателями не о жадних „божих і людських правах“, ні о „законі історичної постепенности“, а по prostu о домашнім і громадським життју пчіл. Нам конче тра твердого ґрунту дља наших висльідів, фактичного матеріјалу, с котрого можна б було викувати собі зелізнi і сталі поґляди, незбиті і основні переконанья. Глядім же довкола себе на живу природу, а не жмурім очи та не ломајмо собі голови над буквами, словами і фразами!

I.

Пчола належит до породи комах; в нејі нема хребетниці, а тіло јејі виразно розділене на три відрубні части; ті части јдуть одна за одноју так: перша голова, в котріј је очи, щчупальці і рот; друга середня часть тіла, до котројі зі споду прикріплені три пари ніг, а зверху дві пари крил; третья задна часть, в котріј је серце, віддихові нарьяди, провід дља травлення і родові части. З обох боків голови у пчолі је двоје великих очіј; вони поскладані с кількох тисъачів мікроскопічних очок, шчо проґлядајуть з за спільної рогової оболічки. Тими двома очима глядит пчола на дрібні предмети, шчо находятьсѧ близько; вони дља нејі то, шчо дља нас мікроскопи; шчо б глядіти в даль і видіти, куди тре летіти, маје пчола три маленькі очка, осаджені на верхній части голови. О кілько знаємо при теперішнім стані науки, у чоловіка нема таких очеј, јакими пчола керује свіј лет; хто знаје,

може то с тої причини так много людських судів та теорій пустих і нездалих через вузкоглядство своїх творців?..

Рот у пчоли дуже сложний; досить буде замітити у неї дві ostrі роговаті челюсти (щипці), що заходять одна за одну як дві половини ножиць, відтак щіточки, котрими пчола збирає порошок с цвітів, та довгу долішну губу обсеіану волосками, що заступає місце язика, розумієсья, не дльа розмови. Тільки о роті. Примічу ще, що робучі пчоли на задних ногах приносять до улија мід і порошок с цвітів, а матка і трутні того не вміют. Робучі пчоли готовјат в собі в нутрі віск, котриј відтак виступає немов піт с поміж перстенів задньоїї части і уживаєсья опісьльа до будівлі і улију. Матка, чи там царица, і трутні не вміют ладити воску.

Робучі пчоли узбројені жалом скритим в задній части їх тіла і злученим з міхурчиком, с которого виділяєсь рідкий трујучий плин. Трутні, стан упрівільє-јованиј, не обовјазані боронити суспільність від внішних ворогів і не мајут жала. За то челюсти їх кріпкі і накарбовані, — тим то вони ј відзначајутсья пажирливістю. Жало у цариці довше і ostrіјше ніж у простих робітниць, але вона јого уживає тільки в појединку с противницями, коли ходит о панованье над улијем.

Бачимо затим, що всьа людність улија ділитсья на три касты, відрізнені одна від одної внішними признаками. Над цілим улијем панује матка або царица, једина самица мајуча право і можливість нести јайця; вона зовсім дословно може сказати: *l'état, c'est moi* („держава, то ја“), бо вона прецінь сплodiла на сьвіт усьо то, що живе і дихаје в улију. Задна часть жеї тіла значно довша, ніж у робітниць; родові нарьади цівком розвинені, за те крила у неї

значно коротші; тому то цариця рідко коли вилітає з улия, але проводить усьо життя роскошуючись готовою їдою і вдовольюючи сильно розвиті родові нахлінності. Вона вилітає тільки на то, щоб серед цвітучої природи віддатись лубчикови трутневи, або коли приїдеш уступити місце шчасливій противниці.

За царицею їдуть трутні або самці, далеко більші ростом від робучих пчіл; вони не робят нічого, не носять при собі збруї, багато їдять, за чергою запліднюють царицю, а окрім того не знають ні грижі, ні обов'язків.

Робучі пчоли — самиці, не годні родити дітей; тому не винна природа, а вихованье; недостача харчу спинює розвиток родових знарядів і засуджує їх на важку працю до смерті без жадної роскоші. Не можучи жити самі дльа себе, робучі пчоли повертають усьо свою діяльність на вихованье черваків, сплджених царицею — увесь мід, що вони зібрали с цвітів, їде на харч червакам, трутням і цариці; всьо на громадській хосен, — нічо дльа себе. Робуча пчола з зрушуючим, но як на сеї раз, безмірно глухим самопожертвованьем піддержує сама тої поганиї порядок, що не допускає жеї до вживанья життя і плодження дітей. Вона сама лихогодує сотки черваків, а випасає десять других, щоб з одних виїшли замарнілі робітницї, а з других повні самиці матки. Робучі пчоли — бідні парїї*) — не чувають свого униження, і не вмїють з нього виїти; вони виховують пізніші покоління теж в такім самім униженью, а тоті сво-

*) Парїї — се најнижча каста (стан) у Індїї, позбавлена всьаких прав, нечиста і зогиджена дльа вишчих каст, так що діткнутись до парїї вважаєсья дльа вишчих каст грїхом. Пр. пер.

јов дорогов будут знов робити так само за јіх прикладом, і так далі без кінця. Се прольетаріјі задавлені істнујучим порьадком, закріпошчені в безвихідну невольу, шчо крутьатся мовби в закльятім колесі, забувши навіть, шчо денебудь може бути ліпше. Јајечка, котрі несе цариця, цівком однакові між собою; червачки, шчо виходьат з јајечок, в перші три дни нічим не різньатся оден від одного, — с кожного могла би виробитися цариця. Но ось зачинаєсь неоднаке вихованье: одного червачка саджајут в простору комірку, кормјат добірною стравою, чистьят і обмивајут служниці і мамки; с такого червачка виходит цариця. За те другого червачка втискајут в тісну комірку, кормјат чим попаде, ніколи не чистьят; с такого червачка розвиваєсь проста робітниця. Бувајут робучі пчоли одні сильніші, другі слабші; котра сильніша, тота видітаје з улија ј добуваје мід, — котра слабша, тота сидит дома, ходит коло червачків і почварок, чистит комірки і робит усяку домашну роботу. Сквално лязьят ті запонадливі мамки і окономки від комірки до комірки: ту тра накормити голодного червачка, ту заткати воском запасову комору повну меду, де інде тре заліпити комірку, в котріј доросліј червачок переміньюєсь в почварку; шче там де тра конче вихарити більшу комірку, в котріј сиділа почваркоју цариця; роботи все повно і працювите житье робучих пчїл минаје серед ненастанних заходів, котрі не допускајут јїм подумати о роскоши, о ліпшіј будучности. Коли молоде поколінье нагодоване, приходит нова работа — збудувати нову комірку на мід, облизати і обчистити вертајучу с поля товаришку, або навіть дармојїда трутня, шчо гульав самохїть по дворі. А коли поступенїје, мамки і окономки збирајутся круг цариці, грїјут јејі теплом власного тіла, гльадьят на ньу, јак на

вишчу, вибрану істоту. Словом, нема кінця і міри самопожертвовань у робучих пчіл, а коли самопожертвованье — чеснота а не дурнота, то на всім сьвіті нема чеснішого сотворінья, як робуча пчола.

II.

С таких частей зложена держава пчіл має свою історію, свої періодичні потрясенья, горожанські рухавки і перевороти. Ось вилітає з улиа новий ріж, мов громада відважних кольтоністів, шчо їдуть шукати за морем шчастья і простору. По переду летить цариця, їїєй окружають найсильніші робітницї, шчо готові боронити їїєй від всякого небеспеченства і наложити голову за те, шчо вважають спільною справою. За тим передовим відділом троха віддалік летять ліниві трутні і слабї мамки-окономки. Впрочім старинні писателї говорять, шчо царицю окружають при тім переселеню трутні; здаєсь, шчо або старі брешуть, або, коли справді так колись було, то сьа зміна церемонїалу доказує ясно, шчо привїльїєй звязані з становищем трутнїа час від часу вменшуєтьсєа, і шчо різниця станів в пчольачім сьвіті поступенно шчезає перед законом здорового розуму і перед дієсним правом особистої матерїальної сили. Цариця не лубить довго літати, вона сідає на який небудь сук, круг неї густими юрбами усаджуєсьа луд, а кілька сильних робітниць летить на звідини, шчооб вишукати поміщенє дльа нової осади. Звичайно чоловік упереджує ті шуканья, і подає готову хату з усім прибором. Пчоли вдячно приймають тоту услугу, не понимаючи, шчо вони віддають себе в неволю, в кріпацтво, і шчо чоловік присвоює собі неограничене право распоряджувати їх

житєм і мајном, відбирати їм мід і віск, викурювати їх димом, заголомшувати їх сіркою і водою, перегоняти їх з одного житла в друге, а навіть убивати їх, скоро по його думці не варто їх кормити тим самим медом, шчо вони добули. Пчоли не передвджують всіх тих не вигід свого нового положінья, і цілії рії з веселим гамором влітає в новії улиї.

Опинившись в новії хаті, пчоли передовсім замазують і затикають всі отвори, крім одної малої дірочки, через котру вилітають на сьвіт. На молодім галузю різних дерев находять пчоли кліжку масу, і тою то масою вони як мож најшчільніше заліплюють щілини; коли в улиї вставлене скло, вони замазують його, шчо би до їх хати не добувались не тільки вншні вороги, але навіть і сонічне сьвітло. Темнота конечно для піддержанья істнујучого порьядку. Вилітаючи з улиї пчола стає свобідним, пильним робітником; у себе дома вона придавлена, — жертва того на вид взірцевого порьядку, який панує в державі, і тому, шчо б покорятись таким тьажким установам, шчо б зносити без ропоту недостатки і труди, не вживаючи за то ніяких приємностей, вона конечно мусит не знати правдивого свого стану, не видіти і не понимати того, як живе цариця і трутні. Першії промінь сьвітла пуджає робітницю осьвічуючи погань і нужду жеї шчоденного житья; її стає важко і страшно; вона приписує те неприємне вражінє не тому образowi, котрі побачила при новім сьвітлі, але самому сьвітлу; вона стараєсья прогнати його, так як ми льуде стараємось часами прогнати який повстаючи в нас сумнів; коли цікавії натураліст вставит в улиї скляне віконце, його замажуть; коли для своїх досьлідів виїме замазане скло, то в улию зачнесья неспокій при перших промінях сьвітла; трутні товпа-

ми побіжат до отвору старајучсьє закрити го своїми власними тілами; робучі полетять за мазеју і зачнут заклијувати; в улију підојмесьє шум, і давниј порьадок настане аж тоді, коли настане давна пітьма.

Но коли постерігач буде раз у раз прочишчувати отвір, заклијаніј робучими и затиканіј трутнями, коли сьвітло не буде вступатисьє з улија, хоть протів него будут всі стани пчольачого царства, то все помалу піде в розлад. Робучі перестајут робити, починајут догадуватисьє, шчо всяє јіх робота јде на користь упрівільејованојі верстви. Вони перестајут будувати крижки, не кормјат червачків, не звертајут уваги на царицьє. Јіх гомін сильніјшаје; вони збирајутсьє в купки і мовби-то радьєт о чимось, на великіј страх торисів-трутнів *) і на крајне невдоволенье цариці, котріј починаје дольгати голод і самота. Робітниці вилітајут, правда, — але вертајут без меду, бо кожда сама зјідаје здобуте добро; в кінци богато робітниць цівком покидаје улиј, і починајут жити на волі, серед цьвітучојі природи, зовсім јак јім хочесьє. Царицьє вмираје з голоду; трутні розлазятьсьє, червачки здихајут, і тільки стіни опустілого улија сьвідчат о недавнім істнованью держави чи там стада. Робучі за те вживајут житья, на кілько лиш можут при своїм каліцтві: гуляјут в теплім, вольнім воздусі, вганьајут понад цьвітучими лугами ј полями, упивајутсьє медом і волеју, досита најідајутсьє цьвікового порошок, і в кінци, натішившись до схочу, вмирајут, так, јак жили — свободними горожанами звірьачого сьвіта. Дејакі є тих анархістів кајутсьє

*) Ториси — се партія аристократична в Англії; противники јіх віги, партія демократична. (Пр. пер.)

часом своїх гріхів, трібујут пристати до якої другої держави, замешкати в другім улиу і приняти на себе ті самі обов'язки, які їм доводилось вперед виконувати. Но до улија чужих не приймајут; свої зараз пізнајут чужого і гон'ят його вон, а коли він упертиј, убивајут його і викидајут бездушне тіло за границі свого царства. Чи с'я хінська ненависть пчіл протів чужосільних основана на економічним чи політичним вирахован'ю, досить т'яжко доневнитися. Чи вони бојатся, шчоб новий пријмак не об'їдав їх без потреби, чи шчоб не почав проповідати протів-конституційні засади, сего шче вчені пчольарі не вислідили. Але будь шчо будь, того не мож заперечити, шчо : 1) пітьма конче потрібна дльа спокою і гаразду громадського жит'я в улиу, а 2) пчоли відказавшись від предківського ладу, не вміјут виробити собі другого, а починајут жити цівком на окремішки; таке жит'є при деяких добрих боках, має бесперечно свої чисто практичні хиби. Робучі пчоли вміјут працювати і боронити своє товариство від внішних ворогів; но почин до тої роботи, до тої оборони дається їм з гори, такими істотами, котрі самі не годни ні працювати ні боротися. В улиу поділ праці дивовижний: одні працюјут, другі їд'ят і плод'ятся. Без такого поділу праці, здається, вигиблаб уся порода, бо хто працюје, тој не спосібний родити діти, а хто діти родит, тој не вміје робити. Пчоли очевидно попсовані тим неприродним суспільним ладом; простиј льуд, то сконці— а природні родові чинности становјат прівільеј одної особи. Ні старинний Јегипет, ні давна Індія не доходили до такого різкого кастового розділу; навіть парії могли женитися і мати діти; хіба лиш теперішня Англіја при шчо раз то більшим зрості льудности діјде до того, шчо женитьба буде прівільејом деяких осіб

і станів, і шчо прольетаріям без кута, без хати та без кусника хліба, буде правом заказано зноситися з жінками і плодити потомство. Мимиходом не завадит примітити, шчо Джон Стьюарт Міль розбирає се питанье англійського житья в знаменитій своїй книжці „On liberty“; він, найбільший індивідуаліст нашого часу, маїже від разу признає суспільности право надзору над женитьбами і заказу таких подружь, котрі могли би наплодити немаючих горожан і через те вменьшити робітницьку плату. Від подібної гадки до оправданья товариського устрою пчіл — не дуже далеко; но на честь чоловікови мож виповісти таку надію, шчо подібне право ніколи не приїмесьа і не вкоренитьса; кождий бідак борше рішиться вмерти, ніж позволит зробити с себе робучого скопця, що жиє на то, шчоб служити підвалиноју дльа не знати якого „товариського устрою“. Деякі природознавці зовсім роспилюютьса над розумом пчіл і тоју їх ніби то дуже хорошоју вдачеју — жити в товаристві других істот; але міні здаєсь, шчо дивуватись радше тіј їх безмірній сьліпоті, шчо вони, самі заниділі і окалічілі, систематично окалічуют других, через шчо вони враз і отупілі жертви і безмисні каті.

III.

От вже щечелини замазані, темнота запанувала; державна машина починає своју роботу. В перід вьсього робучі берутьса будувати крижки, шестистінні воскові кліточки однакої величини, однакої форми і однакої будови. Ту не тра творчости, особистої думки, оригінального таланту. Кожда пчола вміє будувати ті кліточки і знає, як повинні бути розмі-

пчені різні будинки. Для робучих пчіл будуєт самі маленькі клітки; для трутнів більші, а для цариці виходит на збудованье клітки тільки воску, кілько вистало б на 150 робітницьких комірок. Будовничі не спорят між собою о пльані будучих будинків; всьо давно вже знане кожді пчолі; ніщо мучитися над проєктами, і коби лиш було темно і тихо, всьо піде як з маслом, бо ідеја констїтуції вжилася в тіло і кров робучої верстви, з усіми найменшими фактичними дрібницями.

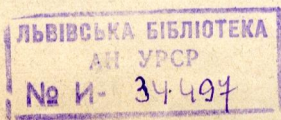
Трутни знають добре свої кльасові привілеї; вони не помагають працювати маїстрам і вилітають в горьаче полудне з улија, не затим, щоб принести на загальній хосен меду, а за тим, щоб в повнім почутью своєї вишчости напхати собі черево цвітовим порошком. А за той час робучі пчоли шість або вісім разів денно вилітають з улија, і за кождей раз вертають домів обладовані медом на ніжках і в череві; весь принесений мід, а бодаї більша його половина їде на страву для цариці, трутнів і червачків; собіж робуча пчола лишає саме тільки, кілько конечно треба для піддержанья житья ї робучої сили.

Трутни — самці снуютьсѧ докола цариці, єдиної самиці на весь улиї, і стараютьсѧ по можности заслужити на єї ласку; вони тиснутьсѧ круг неї, лижут і чистять єї, надскакують її з глибоким ушанованьем, оден поперед другого спішат виразити її своє безграничне привязанье або, як до пори, свою горьачу лубов; але с тим всім живуть між собою в добрій злагоді, дякувати її супокійній, ливій вдачи і недостачи того забіжчого жала, яким узброєні робучі пчоли.

Цариця не буває глухою на ті горьачі, лубовні осьвідчини; серце не камінь; при тим же у неї ще важне завданье, — расплодити ціле будуче покоління

свого народу, — і вона з благородним запалом бересь до роботи. В тій праці дльа добра суспільности помагає її шість сот трутнів; і ось при їх сумлінні помочи несе цариця на день до 200 яйечок, а в півтора або в два місяці зможе знести до 12.000. Рано, коли ще лінивї трутні спят, а робучі вже порозлітались на роботу, виходит цариця зі своєї клітки, в супроводі десяти або дванаїцяти служниць — робітниць. „Поважно, каже Окен, проходить вона коло наповнених комірок і стає, коли товаришки покажут її порожну кліточку; вперед запихає в нью свою голову, шчоб переконатись, чи добре вона уладжена як треба, потім обертаясь задом — і в ту важну хвилю товаришки její збираються круг неї густою јурбоју, шчоб заслонити її від цікавих очей. Коли в тій хвили цариця завважає, шчо на нью відки там дивитесь натураліст, проїде мимо кліточки, не поклавши яйця, глибоко ображена в своїй жіночій встидливості; колиж круг неї тихо і темно, спускає в кліточку задню часть свого тіла і на дні покажесья сејчас біле подовгасте яйечко.“ Цариця несе так пјать яйечок і відтак спочиває кілька хвиль; její окружає шчира прислуга, облизує її всьо тіло, очишчує крильця, а в кінци підносит її на кінчику вусика каплю најліпшого меду.

За три дни з яйечок вилазят маленькі білі червачкі с твердоју подовгастоју головкоју, но без ніг; ті новонароджені істоти зовсім негодні старатисья о себе і робучі пчоли берут їх цівком на себе, бо ані цариця ані трутні не звертајут на них најменчої уваги. Мамки с поміж робучих приладжујут с цвітowego порошку і меду кашку, і тоју кашкоју кормјат червачків, заховујучи однако велику ріжницю між кормом, котрим гостят будучих цариць і благородних трутнів. Червачки робучих пчлїл кормјатсья через

п'ять день, а червачки трутнів троха довше. По тім часі мамки заліп'юють клітки воском, і червачок починає переми́нюватися в почварку, т. ї. основується тканиною (коконом) с тонких ниток подібних до шовку. В коконі розвивається повна комаха, і скоро то сталося, пчола вилазит із свеї халабудки, прогризає кокон, пролонує воскову накривку і виходит на божи світ јако прольетар або царица.

Розвиток трутня від хвилі знесеня яйця до виходу с кокона триває 24 день; розвиток робучої пчоли — 20 день, а царица може вже за 16 день прийняти на себе державні клопоти, і вважати себе цілком повнолітню і повноправну. Діло в тім, що пчольача царица не потребує так високого фізичного а заразом і духового розвитку як робуча пчола. Вся діяльність цариці ограничується на родових функціях і вона не потребує ні сили мушкулів, ні спосібности мислення; їй не прийдеться ні будувати крижки, ні літати на далекі виправи, ні збирати с цвітів мід і пахучий порошок; жеї діло — кохатись с трунями, не потребуючи навіть відбивати їх у противниць, та складати яйця, не стараючись навіть о дальшу долю своїх будучих потомків. Жеї народ сам гаразд знає своє діло, і вся державна машина їде як ся належит, не потребуючи, щоб вона мішалась до неї, і навіть не допускаючи її до того. Щоби занпмати гонорове місце, не зв'язане з ніякими обов'язками, щоби вживати утїх життя, не знаючи, јакої ціни стојат ті утїхи, не тра великого розуму, — томуто ї не дивно, що розвиток пчольачої матки або цариці відбувається швидше, ніж розвиток робучої пчоли. Особа цариці не має ніякого впливаня на діла улија; пчоли шанують царицу як уособлене тої ідеї, котра удержує їх в горожаньскім товаристві і не дає їм розлазитись;

але пчолам бајдуже, чи їх цариця буде недвижним і несвідущим яйечком, чи најяснішим червачком, або спячою почварою. Коли б нагла смерть перервала державні клопоти дорослої цариці, то народ в улию не попав би в сумішку; прольетарії, шчо становят властиву силу пчольачого товариства, знајут, шчо в яйечках або в коконах је доростајучі цариці, — і спокійні о будучність улија робјат своју звичајну роботу, немов і не сталось нічо особливе.

Але спитајете, чому трутні, котрих діјальність так ограничена, як і діјальність цариці, котрих духові спосібности крајне нікчемні, — чому ті трутні так довго розвивајутся? Фохт објаснюје се фізичною завјалоштю, лежачою в природі трутів; вічно ліниві, пусті, не годні ні робити ні старатись о шчо небудь, розвивајутся вони повільніше і лінивїше, як другі пчоли; навіть зародок трутів заражений тоју панськоју непроворноштю і оспалоштю, котра ціхује кождий поступок упрівїльејованої верстви пчольачої держави.

IV.

У пчіл нема сталого віська; кождий прольетар маје при собі оружье і вмїє з ним обходитись; кождий војак тої національної гвардії перенятиј патріотичним чутєм, котре пројавляјесь в смертельній ненависти до чмелів, ос, і навіть пчіл других улиїв; біда неосторожному або зухвалому чужинцеві, котрий задумаје влетіти до улија; на нього кинутся сотні робучих пчіл с шчинцями та жалами; його небесечно забјут, а тіло його на страх другим викинут за границю улија. В однім улију буваје до 20.000 робучих пчіл, а прецінь пчоли не помилятьсѧ і не допущѧт

в свіжі улиї нікого є чужого улија. Чи влітаючі пчоли мають які умовлені знаки, по котрих їх пізнають сторожі при очах улија, — не знати, по се певна річ, шчо мешканці двох сусідних улиїв не можуть відвідувати одні других і шчо кождий улиї мов Хіни уперто закриває свої домашні справи перед посторонним оком. Але је спосіб знищити сусідську ненависть між пчолами різних улиїв; треба їх тільки повкидати всіх у воду; пчоли оголомшіють і стратять пам'ять; пісьльа сього їх повинимати і покласти на сонце. Мало помалу вони обсихають і приходять до себе; втопленники починають рухатись, простягають ніжки и крильця, і стараються помагати своїм товаришам, шчо шче не проснулись з довгого зашмертьа. По тім загальнім нещастю національне ворогованье забуте і пчіл з двох улиїв мож посадити в оден, а вони спільними силами возьмутесьа до будованья крижок і годівлі молодого покоління. О кілька знаєм, вода вилічує тільки пчіл з національного роздору; чи моглаб вона так чудесно skutкувати також і на горожан двох неприязних держав, того не мож допевно сказати за дльа недостачі проб, на котрих би мож опертисьа. Але, сказати по правді, і на пчіл вода skutкує так гарно лиш тоді, коли з одного улија вбити царицьу; но коли кинемо обі цариці в воду, то вони, скоро лиш прийдут до себе, так сеїчас і почнут на ново ворогувати є собою; до кождої пристане товпа робучих, і сильніша партія вижене слабшу з улија і по тій битві давне ворогованье знов зачнесьа з новою силою і тріватиме аж до нової купелі. Німці в деяких відносинах похожі на пчіл; в Німеччині у себе дома вони найбільш піддержують дрібні, місцеві справи віддільних держав. Країане Баварії, Віртембергу, Бадену, ГанOVERу, якого небудь Ліппе - Шаумбургa або Гогенцолльєрн - Зігмарінгена

гледьят оден на одного як на чужинців, і розправляють кождий про себе о віддільній вітчизні і о своїм окремім патріотизмі; но тіж горожане різних німецьких уліїв їдуть за море, поселяються в Американських Штатах, і ту починають добавати, шчо у них одна беєда, однакі привички і погляди, ба навіть, шчо між ними је богато дечого спільного, шчо всі вони Німці і можуть лубитися, не звертаючи уваги на різні граничні спори та династичні противенства своїх најясніших монаршенят по тамтім боці океану. Переїзд через Атлантицкії океан, як видно, то само дльа них, шчо добродина купіль дльа пчїл.

Головна і маже виключна ціль діяльности робучих пчїл, се вихованье молодого покоління. Шчо вони поважають особу цариці, шчо терпјат пажирливість трутнів, се мож тим вијаснити, шчо в царици бачут єдину свою надію, будущу матір всього потомства, а на трутнів глядять як на конечних помічників, а через те, як на конечне зло, без котрого не може держатися їх державний лад. Мамки, вибрані є поміж пчїл, дізнають загального поважанья; вони не потребує вилітати з улија і добувати собі їду; їх кормит держава; другі пчоли поважають їх, ходять коло них, не зважаючи на їх фізичну неміч і слабість. Коли погланемо на лудеј і подумаємо о значінью учителя в державі, в суспільности і родині, то нам приєдєся признати, шчо пчоли лінше від нас понимають важність вихованья. Но і нам не сьлід за богато уноситися над чеснотами пчїл; подумајте собі, шчо ви жијете на білім сьвіті лиш на те, шчо би виховувати вашого сина; ваш син жије лиш на те, шчо би виховувати вашого внука, і т. д.; кожде осібне покоління є початку готується до житья, а потім готує до нього других; а коли ж жити? І по шчо ж готувати других до того,

с чого їм не буде ніякого хісна? Пчоли дуже добре роб'ят, шчо зверта'ють велику увагу на добро молодого поколіньа, але оскопльати себе дльа свого потомства, і то лиш на те, шчоб і те потомство відтак і собіж оскопльало себе дльа будучого поколіньа, се — не зна'ю як вам, але міні видаєсь дуже огидним, і в тім згльаді ми льуде такої не такі дурні як пчоли. А зі всього најсьмішніше в жит'ю пчіл ось шчо: вони, бачитсьа, гада'ють, шчо їх саможертвованье велике і піднесе, шчо вони жертву'ють самих себе дльа шчастьа і роскоші других, а на ділі воно виходит так, шчо з їх праці, больу і клопотів користа'ють тільки трутні, матка, т. ј. сама непотрібна, пуста і несумлінна часть їх суспільности. Здаєсь, шчо ідеалізм і пуста доктринеріја, сьліпа на факти правдивого жит'я, — се сильно росширені болісти, а чоловік, вважа'ючи ті болісти најбільшим признаком своєїєї породи, може і повинен признати їх істнованье навіть у дрібних комах. Здаєсь, шчо ј пчола, як Пльатон і Гегель, творит собі сьвітовий систем, в котрім сама вона — осередок усього сьвіта; між тим, трат'ючи час на таку поважну забавку і літа'ючи в безграничних сферах „абстрактної мисли“ подібно до наших великих філ'озофів, вона не бачит або не хоче бачити того, шчо у неї крадут мід добутиј жеї власним трудом і систематично окалічу'ють жеї родові органи. А коли припадково побачит усьу тоту погань, тоді напруго рванесьа з неї; але ідеалізм, або, шчо на одно виїде, непорадність не дасть јїј довести діла до кінцьа і по кількох мало значучих „бунтаціях“ пчольації сьвіт знов втьагаєсьа в давне јармо і дебеліє в давнім вузкогльадстві.

V.

Цариця пчольачого царства дуже добродушна і лагідна, доки жиє одна в улиу т. ј. доки у неї нема або доки не надієсья противниці. Јеї жіноча м'якість пројавляєсья в приязнім барашкованью с трутнями і в супокійній повазі, з якоју приймає і від остатного прольетаріја зајавленья вірнопідданства виражені в капельках меду. Добродушність цариці навіть тоді не змінюєсь, коли вона стикаєсья з најгіршим визискувачем пчольачого сьвіта, с чоловіком. Царицју сьміло мож брати в руку, гладити і пестити, не боїчисья јеї жала. Опирајучись на тім давні висьлідники думали навіть, шчо у цариці зовсім нема жала, і шчо вона, јако пануюча особа, лишає своїм підданім тој обовязок — відбивати ворогів і карати нарушителей державного супокою. І справді по найбільшій части воно так је, але в житью цариці бувајут і такі хвилі, в котрих намјетність перемагає вимоги етїкети, заглушує голос морального чутья, і з лагідної, поважно-супокійної та ніжної істоти робит јакусь льеді Макбет, Медеју, одним словом, шчось такого, шчо стрічаєсья хїба в до дна попсутїї льудьскїј природі. Біда, коли цариця пічне бојатисья о своје царство, біда, коли видит або передчуває противницю. Двом царицям, јак двом сонцям, не всидітисья на однім небі; вони ненавидьят одна другу, бо вони і властольубні монархині і зальотні жінки; кожда на своїм становищи льубит дві најважнїйші річи: вірнопідданство прольетаріїв і лицарську льубов льордів — трутнів. І прольетарії і трутні повинні належати нероздільно до неї; одні становјат матерїјальну опору јеї панованья, другі творјат јеї гарем, в котрім вона ушчасливлює раз сего, раз того. Таким робом всьо јде су-

покіжно, на обопільну радість підданих і монархині, прольетаріїв і лордів... Аж ту нараз доходить до царициного двора вість, котра більше або менше пуджає і бентежит усіх; правда, в ній нема нічого несподіваного, а прецінь вона зворушує до глибини всі серця. Що сталося? Проста річ: одна почварка перемінилася в пчолу-царицю і прогризає воскову затичку своєї комірки; робуча пчола, що сторожит її комірку, доносить куди слід о тім випадку, і тота відомість розходиться швидко мов блискавка по найдавших кутах пчольачого царства. Починаються розговори та наради. Молоді, недосвіджені пчоли проявляють лиш цікавість і тривожну радість; старі прольетарії, що виділи в своїм віку і горе і радість, державні перевороти і страшні забійства, ждуть, що с того виjde, і радяться між собою, не знаючи, що ту почати. Між старою а молодію царицею конечно приjde до біжки; котраж переможе? і с котрою їм тримати? Чи с тою монархинію, котрі вони служили так щиро і вірно, і від котрої діставали в надгороду тільки прихильних поглядів, — чи с тим молодим сотворінєм, що вросло на їх руках, викормилось їх старанєм, вишпекане їх любовію?

Поки добродушні робітничі роздумують і вагаються, стара цариця рішається швидко на діло. В супроводі своєї прислуги і тругнів вона спішно підходить ід клітці, круг котрої вже стовпились робучі ждучи нетерпливо але покійно розв'язки сеї грізної події. Не любов до приходьачої на світ доньки приводить стару царицю до її колиски; вона підходить тому, бо видить в своїй доньці небезпечну противницю; в ній відзивається задрість жінщини і властолюбної монархині; вона роздразнена, — се видко по приспешнім ході, по різких рухах, і по неувазі, з якою

вона проходить мимо громади, шчо зібралася довкола важної комірки. Робучі пчоли чујут, шчо буде јакесь лихо; молоді прольетаріјі, ровесники молодојі цариці, мимохіть товпјатся до јејі дому, і немов старајутся загородити јејі матери доступ до молоденькојі істоти. Стара хоче пројти поміж них, но јејі не пускајут; коли јіј удасться перемочи јіх опір, тоді вона підходить до самојі клітки, запускає в нју своје жало і вбиває своју дитину, шчо не встигла шче і глянуги на біліј сьвіт і зазнати радощів житя.

Но најчастіјше переважајут добродушні робучі; јім удаєсь стримати розльучену царицьу, і розгнівана пані в безсиљній розпущі не знає шчо ј робити; вона не слухає уцитькуваня, гадає, шчо панованье јејі на віки пропало, і починає без ціли бігати по улију. Діло кінчитьсся тим, шчо царицьа-мати враз зі своїми вірними товаришками і ллюбими трутнями покидає улиј і летит шукати шчастьа в сині простори, в јакє небудь природне дупло або в штучний улиј. Між тим молода царицьа виходит зі својејі клітки у всіј чарујучіј сьвіжости раннојі молодости, і не знає навіть, з јакого небеспеченьства вивело јіјі самопожертвованье і вірність добродушних робучих. Јејі окружајут пчоли, шчо лишились при ній і перше вражінье с пчольачого житя, јакє вона получає, се — упоєнье тріумфом і властју, јаку вона осягнула не кинівши навіть одним пальцем. Вона огльадаєсья круг себе, бачит своју висість над окружајучими јіјі льордами і прольетаріями, і бојазко питає себе, чи лиш вона буде користуватись тим блеском власти і пошани, јакоју јіјі окружено від першојі хвилі јејі сьвідомого житя. — В молодіј царици на диво швидко родьатся і розвивајутся ті самі інстинкти, јакі поперли царицьу-матір — пірватись на житье доньки, а потім довели јіјі до втечі з улија

ураз із жеї прихильниками; молода цариця оглядає всі свої волости, підходить до всіх кліточок, в котрих розвивуються жеї молодші сестри, проколює їх своїм їдким жалом, і тим вбиває всіх пізніших цариць, щоб не діждатися противниці і не ділити ні с ким панованья. Іноді лучиться, що дві молоді цариці разом вилізут зі своїх кліточок; тоді старіє цариці і не в думці вбивати їх; вона чим скоріш збирає круг себе купку старих вірників і лубих льордів-трутнів і з ними вилітає на нову селидбу. А молоді цариці, розумієсь, не можуть разом жити; својактво в кут, коли їде о панованье; одна з них мусит згинуті, бо ні одна не схоче добровільно вступитись і заложити нову осаду; ні робучі, ні трутні не мішаються до боротьби двох цариць; спір о панованье обходить тільки дві особи і рішаєсь між ними поєдинком, в котрім нікотре не просит і не дає пощади. Противниці підходять одна до одні, хапаються шчинцями, намагаються скалічити одна одну в шию, голову і ноги; обі тріпочут крилами, щоб заглушити противницю; обі дупкаються головами, сплітаються ніжками і шукають пригожої хвилі, щоб проколоти ворога їдовитим жалом. Вони цілять в отверті місця між роговистими перстеньми, що хоронять груди і черево; шию, перевязку між грудьми а задню частю тіла тож легко можуть бути проколені, і на всі ті часті справляють борючі матки свої удари. Нарешті поєдинок кінчиться трагічно; смертоносне ружье трафляє; гаразд ранена цариця паде; конанье не довге, — а шчаслива побідителька в пориві гордої радости глумиться над трупом убитої сестри. Тепер вона одна — панею улия; робучі окружають її, признають жеї панованье, але їх прихильність зразу досить слаба. Аджеж молода цариця допустилася вже цілого ряду переступств,

а не зробила шче доси ніякого доброго діла. Робучі бачили, з якою жорстокою твердістю вона знищила шче в колисці своїх сподіваних противниць, тих самих невинних дітей, котрих вони, робучі, плекали і кормили; вони бачили як невимомовно була цариця в поєдинку зі своєю ровесницею — сестрою; все се відбулось в їх очах, но доси шче ніхто з них не може вгадати, яку користь молода цариця може принести їх улиови. Її лагідність, правосудье, а найголовніше, її плодовитість до тої хвилі цілком шче не знані робучим. Тому то якийсь важкий сумнів сковує пориви їх щирости; вони кланяються цариці якимось холодним і здержаним уклоном, в котрім мож почути невисказане питанье: що с того буде? — Но льордам - трутням не до сумнівів; вони бачут тільки особу цариці, а скоро спори о наслідье трону скінчені, вони оден навперед другого спішат виразити своє глибоке привязанье. Вони оглушуют її підхлібним гомоном, лижут її спину, голову і ноги, очищуют її своїми щіточками крильця і щупальці, розмовляють з нею живою мімічною бесідою, словом, вони скорі і енергічні, зовсім не то, що звичайно. Цариці спершу видається дуже дивним увесь той придворний балет. Мов тота непорочна Јелисавета англійська, молода цариця холодно а навіть с певним обуреньем відпихає ті горьачі, а часто навіть надто сьмілі лубощі двораків трутнів. Іноді їй приходить на думку взятися до ідовитого жала, щоб розігнати ту блискую товпу лизунів і лубовників. Но звісно, житье поволеньки рсхитає кожного: будьатся намјетности одна за другою; за властолубством, що пројавилось у молодій цариці рядом кровавих проступків, пробуджуєсь чулість; з дівчини стає невіста; недосвіджена, ніжна і встидлива істота починає вгадувати ту повноту

нервової роскоши, яку дає життя; трутні оточують її невідступними прозьбами, благають її то неспроможливо і здалека, то наочно і горлячо....

Серце не камінь; цариця даєсь намовити, назначує придворний празник, і оточена веселою гамірною журбою трупів, вилітає з ули, щоб порадуватись на свіжій атмосфері, серед пахучих квітів, на сусідніх полянах, лугах і долинах. Єлисавета знаходить свого Леїстера. Що дієсь на придворних балах і пікніках пчолового царства — того вам не скаже ні один натураліст. Ніхто не в силі допантувати кількадесять пчіл, що вилетіли з ули для забави і потіхи. Звичайному смертникові недоступні сердечні таїни цариці; квіти, серед котрих бенькетували трутні з молодою царицею, мовчать так само, як і старі, відвічні дерева версальського *parc-aux-cerfs*. Мож догадуватись, що цариця на тих бенькетах доволі годить собі, бо в ули вона вертає втомлена, зім'ята і запорошена. Чи лиш один трутень доступав їй ласки, чи багато щасливців розділюють між собою сьому превелику честь, се тож лишаєсь незвідним, як для чоловіка, так і для маси горожан пчолового царства. Впрочім горожанам про те їй байдуже; на трупів, як і вперід, звертають вони дуже мало уваги; цариці показують всякі ніжності і пошану. В самій особі цариці, в її характері вони, розумієсь, не могли помітити нічого надто потішального. Жорстокість, яку вона оказала вбиваючи своїх будучих противниць, тепер перейшла в безграничний порив чутливості. Чи чутливість вважаєсь великою чеснотою в моральній кодексі пчіл — не знають; допевно звісно лиш то, що сьа чеснота між ними вельми рідка, бо на 20.000 самців, що творять головну масу населення в ули, є тільки одна обдарена сьєю чеснотою, і вона іменно

је осередком, коло котрого вертиться вся діяльність улија. Очевидно пчоли обожають творчу силу природи: в тім згляді вони сходяться с колишніми народами передної Азії; у них цариця улија то само, шчо у Вавилонян і Ассиріян була богиня Астарт — образ жіночої плідучої сили. Вирочім релігія пчил велит їм кланьатись не фантастичному образу, в котриї прибрана якась абстрактна ідея, а правдиві, живі особи; та їх релігія тісно зв'язана з ідеєю держави і становит головну підпору того суспільного ладу, котриї вони в своїй нерозвитості вважають коначним дльа щасливого життя. Їх цариця — то щось ніби Далай-Льама*); жеї вважають предметом конечно потрібним; особа жеї сьв'ята і нетикальна; кождий жеї підданий, будь він і найбільшій прольетар, вважає сьв'ятим обов'язком і найбільшою приємністю принести жеї жертву, т. ї. вертаючи в ули с польової роботи, почестувати жеї каплею најчистішого, најсолодшого меду. Се не робиться з вирахування ані з лизунства, а с простодушного релігійного чуття. Прольетар глядит на свою царицю, як на висшу істоту, і зовсім справедливо! Цариця шчо день в його очох робит такі чуда, перед котрими хотья-нехотья замовкне і најупертіший сумнів; вона шчо день несе яйця, т. ї. без труда повнит таку роботу, до якої не годен ніхто с поміж усіх тисяч обивателів улија. Кожного дня вона плодит зо 200 істот маїже таких як сама, і се триває не тиждень, не два, а цілих два місяці. Цариця творит, а прольетарії лише

*) Далай-Льама — головний жрець тибетанських буддистів і намістник Будди на землі, щось подібне до папи римського у католиків. (Прим. перев.)

працьують; якжеж ту прольетаріям не впасти на лице і не признати всьу жеї велич і всьу своју неміч. Ніякий скептицизм не устоїт протів таких очевидних і так часто повторюючихся доказів; скептиків в пчольачім царстві нема, бо ї свравді, по шчо терпіти в гаразд уладженім товаристві таких неспокіїних і неблагонаміренних льудей. Коли цариця вертає в улиї по першім бенькеті, прольетарії починають в нью вірити; вони чуїут наперед, шчо тота прогулька стане почином до великих події; вони знаїут, шчо цариця швидко почне дбати о приріст льудности і за то, видьачи в нїї будушчу матір молодого покоління, починають дбати о жеї здоровје і супокій, починають заїавляти її сердечніше поважанье і шциру, хоть і дуже вірноїдданьчу прихильність. Робучі товпїятся круг неї, с тріумфом обносят по улиї, лижут і чистьят шчіточками, годуїут з власних вусиків і оголошуют всім веселу вістку: „милостива наша монархинья зволіли одружитись з одним благородним льордом.“ Говорьачи „одружитись“ не додаїут слова „по закону“, бо у пчіл кожде доконане подружье вважається природним, а через те ї законним. Імїа шчасливого вибранця, або шчасливих вибранців теж не згадується; до них усім баїдуже; пчоли служат справі, а не особам; для них важна сама подїїа, а не ближчі обставини.

Звичайній хід діла в улиї, рівній, супокійній і правильній, мов хід добре накрученого годинника, іноді нарушуеться неприємними злучаїами. Цариця, мимо свого виїмкового положінья, мимо чудової сили, якоїу її обдарила всешчедра природа, підлягає таким самим законам, як і всі прості смертники. Вона може так як і кождий најнужденніший жеї підданий заболіти, вмерти, лишити в беспомічнім сирітстві свій улиї в таку хви-

льу, коли йому найбільше треба її загально-пожиточних трудів. Її може збавити віку долонею або прутиком першої ліпшої свавільної хлопець, котрому то і в голову не приїде, що його удар стьагає на цілий народ, або бодай на ціле місто всі страшні наслідки і тривоги безцарства. Коли небіжка цариця встигла вже знести такі яйечка, з котрих вийдуть з часом нові цариці, то ніяких тривог не буває, все їде давним порядком, всьуди кіпит давна діяльність, і властивою царицею вважається найстарше яйечко, найстарший червачок, або найстарша почварка; сьа номінальна цариця звичайно стає правдивою царицею, бо встигає викльуватись раніше своїх молодших сестер, і перерізати всіх їх, через що забирає весь ули в свої руки. Не мож навіть сказати, щоб пчолам було тоді дуже лихо, коли у них царицею яйечко або почварка; ні яйечко ні почварка не просять їсти і через те розходи суспільні очевидно менші; робучі вертаючи з поля їдять самі ті найліпші каплі меду, які звичайно в превеликій набожності складали в жертву своїй монархині, — ну, і, значить, робучим благодать! Але їх набожність сильніша, ніж вирахованье і голос здорового розуму; вони ждуть нетерпливо, коли явиться нова цариця і витають її радісним гамором.

Колиж небіжка цариця встигла нанести лиш таких яйець, з котрих вилізуть самі робучі червачки, — то весь ули заворушується. Треба будь що будь спасти монархічні і релігійні основи; окрім прийнятих здавна засад, осьвячених тисячолітнім існуванням, пчоли не знають життя і не видять ратунку. Цариці нема, — заступити її нікому, — щож робити? Лишається тільки одно, — стрібувати, чи не мож би старанним заходом, добірною поживою і невсипними стараннями убагороднити плєбеїську натуру простих

яєчок, — чи не мож би розвити в будущчих червачках ту чудову силу, котра творит подібні собі істоти, і котру обожали в давній своїй цариці простодушні обивателі улија? Сејчас в улију беруться сквапно до роботи. Довкола тої комірки, де лежить щасливе яєчко, шчо має статись царицеју, вальат стіни і прочищчујут місце, ладьат обширну хату, і червачок, шчо вилізе з яєчка, починає вживати тої вигоди і того достатку, обширного простору і чистоти, які конечно потрібні дльа належного розвитку родових нарьадів. Шщоб цівком забезпечитись в разі смерти такого вибраного червачка, робучі робјат то само с кількома яєчками, так шчо рівночасно підрастає кілька цариць, котрі опісьля з оружьем в руках будут боротись між собою о панованье над улиєм.

Домашна віна цариць не шкідна дльа улија, бо кінчиться појединком, до котрого робучі і трутні зовсім не мішајуться. Скоро јно с почварки викльуєсь цариця, котріј з разу було суджено бути простоју робіницеју, сејчас вона починає пројавляти ті самі наклінности, шчо јејі попередниці; вона так само боресьа на житье і смерть с противницеју, як лиш така покажесьа, і однаково мордује в зароді всео, шчо може статись шкودливим дльа јејі неограниченого панованья. Відтак так само приймає лубощі трутів, справляє баль, іде замуж, і житье в улију котиться давним порьадком.

Пчоли јакось мимоволі понимајут всеу важність матеріјальних вимінок; шщоб розвити в молодіј істоті звисні наклінности, шщоб вшчени в нью такі прикмети, јаких јіј тре буде в житью, — вони зачинајут годувати јејі відповідноју поживоју, дајут јіј обширне, вигідне помешканье, старајуться о чистоту, — і ціль осягнена: зі скромного, працьовитого, безнамјетного а

добродушного прольетара робитесь горда, властолюбна, жорстока для всіх противниць цариця, зовсім негодна до роботи, но за то безмірно плодовита і дуже ласа на чулі роскоші. При своїм тверезім сьвітогляді пчоли могли би поробити великі відкриття на поли природничих наук, но шчо ж, коли журба о щоденній хліб займає всі живі сили мисльчих пчіл; у них нема ні учених, ні академії, ні університетів, нема навіть завязків літератури і поезії. Вони не робят навіть простих виводів с тих фактів, які раз у раз стоїат перед їх очима, не вміют роздумати от хоть би таку думку: „Адже робучий червачок може стати царицею, скоро лиш вигодувати го порядно і сито, — значит — цариця то само шчо і робуча пчола, тільки шчо гарніше годована і повніше розвита; чомуж не годувати всіх однако, шчо б всі могли однако вживати життя і плодити дітей?“ До сього простого заключення пчола ніяк не може дійти, — здається тому, шчо спішна робота не дає їй часу пофільозофувати. „Праця, то узда“, — сказав Гізó в 30-тих роках нашого століття і, здається, його слово звернене до французьких робітників, мож приложити не лиш до льудей, а і до комах. Задавлені працею, шчо не дає їм ні віддихнути ні відпочити від самого уродження, прольетарії пчольачого царства не видумуїут соціяльних теорій, не задумуїутся над значінєм життя, і лад улиїа зістає незмінний і нерухомиї. Руху мисли нема; трівалого поступу не видно; ні оден обичай, ні одна встанова не переживаєсь і не замінюєсь новою. Но супокій в улиїу лиш доти тріває, доки довкола пишаїутся цвітучі луги, де тисїачі пчіл можут находити собі щодня богату добич. Як тільки настане осінна слота, як польові цвіти зівїанут і опадут, тоді мешканці улиїа почуваїут непокій; інтереси трутнів приходьат в суперечку

з інтересами прольетаріјів, і тота суперечка доводить до страшної, кривавої розв'язки, котра ясно вказує непригідність тої конституції, якоїу правлятьсѣ пчоли.

VI.

Не завадит примітити, шчо запаси меду, які тільки је в улију, належат до робучих пчїл, котрі пильно пантрујут свої власности і не дајут нікому, будь він хто будь, загарбати свій господарський здобуток. На се ніхто ј не важитсѣ, поки шче околичні дуги покриті цвѣтами; трутні сьнідајут і обїдајут по за улијом. Но коли настане осїнь, то таке житѣ неможливе; навіть робучі пчоли вертајут частенько в улиј с порожним черевом і не приносят на ніжках ні меду, ні цвѣтового порошку; благородні трутні, тѣжкі до надто великого руху, не лѣубјат літати далеко від рідного улија і не находѣт уже поживи; покрутившисѣ по над зжовклоју травоју, вертајут до мів голодні ј маркітні. Тоді в улију починајесѣ гармідер, котріј дѣля ліпшої јасности мож назвати нарадами і розмовами між прихильниками різних станів, сторонництв і переконань в улију.

Трутні збирајутсѣ в кунки і воркітливим гомом росповідајут оден одному непотішні вісти о неплодности окружајучих дугів і шче більш непотішні думки о тїм, шчо јак так піде далі, јїм пријдесѣ вимерти з голоду.

— Ми — упрівіліјованийї стан, — кличе оден трутенѣ, гордо розводѣачи крила. Наша милостива монархинѣ не відкаже нам свої ласки. Робітницї повинні старатисѣ о јїду дѣля нас. Се першіј јїх обов'язок; в літних днѣх вони назбирали багато меду,

с котрого частина і нам сьа належит. У нас вроджене право — користуватись громадським добром. А тепер, адіт, нерозвита товпа позволяє собі сумніватись о наших правах. Робучі пчоли думають, шчо мід належит тільки до них, бо вони-ді одні збирали його і скла-дали в комірки. Алеж се значит — вивертати до гори ногами најперші основи льогіки і права. Увесь мід належит до цілої суспільности, а наша пчольача держава має право распоряджати ним по своїй думці, шчоб заспокоїти свої конечні потреби. А чи піддер-жанье нашого житья і нашого добробутку не може і не повинно називатись конечною потребою держави? Чиж може істнувати ули без трутнів, без упрівільє-ваного стану? Мід належитсьа нам, — нам передовсім! Обеспечивши своє істнованье, ми радо віддамо часть того шчо нам лишитсьа — голодним бідолахом-робу-чим, але мусимо насамперід заспокоїти свій голод і упевнити собі живність на пізніший час. Ходімо до цариці; виповіджмо їй наші бажанья і наші справе-дливі права, шчоб вона їх ласкаво розсудила!“

Бесіда сьмілого трутня подобаєсь слухачам; вона як раз на часі, бо подає добру відповідь на страшне питанье, поставлене обставинами, на питанье: їсти або не їсти? томуто всі одноголосно жеї похва-ляють.

Благородний стан трутнів виправляє своїх від-поручників до цариці, і вона не лиш не зїдає їх, як дикарі на островах Сандвіч зїли європеїських послів, а противно, обходиться з ними дуже ласкаво і вислу-хує з великою увагою їх всепідданнішу прозьбу. Відтак вона відповідає їм так, шчо панам трутням нічого ї бажати більше.

„Ја — каже царица, обводьачи всіх присутних прихильним оком, — все була переконана о тім, шчо дльа

сили і добробутку держави конечно тре дідичного стану магнатів; знищити тої стан, так зараз розлетяться на порох всі державні основи суспільности. Ви міні вірно служили, ви були прив'язані до моєї особи, і ваші заслуги вповні заслугують на надгороду. Ви без усякого сумніву, більш ніж хто другиї, маєте право користуватись назбираними достатками. Я — ваша монархиня — даю вам чесне слово: ваші інтереси ні троха не утерп'ят від надходьчого лихоліття. Не зважайте на роїт робучих пчіл. Їх обов'язок — працювати, і доки вони сповнюють його як слід, доти я буду ласкава дльа них. Но ви, мої магнати, не повинні журитись їдоју; ваше призначіньє далеко вище і благородніше, — не забувайте того, а чорну роботу на щоденний хліб здайте на нижчі істоти упо-сьліджені вже від самої природи. В кінци зајавляју вам, панове магнати, моје сердечне вдоволенье за то, що ви с таким повним довірjem віднеслись до вашої цариці.“

Трутні тріјумфују і прославляју мудрість, ласку і політичний такт своєї монархині.

Між тим прольетарії стрівожені увјаданьем цвітів, також починају збиратись в купки і нараджуватись.

34.497

Ф $\frac{\text{III}}{\text{П-340}}$

ЧКА

~~515/15~~